

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในสภาพสังคมไทยปัจจุบัน ที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง การศึกษา วัฒนธรรม และทางด้านเทคโนโลยี ซึ่งมีผลต่อวิถีการดำรงชีวิตของคนในสังคม ซึ่งต้องมีการแข่งขัน ดันรน ในการหาเลี้ยงชีพเพื่อความอยู่รอด ทั้งคนในสังคมเมืองและสังคมชนบท เกิดความเหลื่อมล้ำในด้านของชนชั้นเพิ่มมากขึ้น เนื่องมาจาก การพัฒนาประเทศไทยที่ผ่านมา มีปัญหาทำให้สังคมอ่อนแอ จากการพัฒนาที่ยังย่ำแย่ ไม่สมดุล มัวแต่มุ่งที่จะสร้างความมั่งคั่งทาง เศรษฐกิจ คือการแข่งขันทางด้านวัตถุนิยม แต่ไม่ได้คิดกระบวนการเรียนรู้ให้กับสังคมไทยที่อุดมไปด้วยการผลิต และบริโภค โดยขาด “ปัญญา” ทำให้การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นแบบแยกส่วนใช้ “เงิน” เป็นเป้าหมาย โดยไม่คาดว่าจะเกิดปัญหาหรือความทุกข์และมีผลทางด้านจิตใจตามมาอย่างต่อเนื่อง เป็นลูกโซ่^๑

สังคมไทยให้ความสำคัญกับสถาบันหลักของประเทศซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจ และสร้างความ สมัคสมานสามัคคีให้เกิดขึ้น ซึ่งประกอบด้วย ๓ สถาบันหลัก คือ สถาบันชาติ ศาสนา และ พระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สถาบันทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุด สถาบันหนึ่ง ในการให้ความช่วยเหลือต่อสังคมไทยตลอดมา พระสงฆ์จึงเป็นผู้มีบทบาทสำคัญ โดยมีส่วนช่วยเหลือในการกล่อมเกลাজิตใจ และลักษณะนิสัยของคนไทย ตลอดจนการให้บริการ ตามความจำเป็น ตามความต้องการของประชาชน อีกทั้งมีส่วนช่วยในการแก้ไขปัญหาทางสังคม นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันคนไทยส่วนใหญ่มีความศรัทธาและนับถือพระพุทธศาสนาจน พระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน และรากฐานของขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมไทย ที่คนไทยยึดถือ ปฏิบัติเป็นแนวทางการดำเนินชีวิต เมื่อคนไทยตั้งถิ่นฐานรวมกลุ่มเป็นชุมชน หมู่บ้านขึ้นที่ใด จะมีวัด ปรากฏในชุมชนนั้น เพื่อแสวงหาเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจเป็นการขัดเกลাজิตใจให้มีความสงบ อาศัยพระสงฆ์ให้การแนะนำสั่งสอนโดยนำหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนามาเป็นที่พึ่งทางจิตใจ เพื่อค้นพบความจริงอันเป็นสัจธรรมในชีวิตของตนเองและยกระดับของจิตใจให้สูงขึ้น^๒

^๑ สุเมธ ตันติเวชกุล, เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๔), หน้า ๒๓๔.

^๒ พระไพศาล วิสาโล, อำนาจและยุทธวิธีไว้ความรุนแรง, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า ๓๐-๓๓.

พระสงฆ์เป็นองค์ประกอบหลักของสถาบันพระพุทธศาสนา เพราะเป็นผู้ทำให้เกิดความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง เป็นผู้ที่ทำให้พระพุทธศาสนาหยั่งรากฝังลึกลงในสังคมจนเป็นสถาบันสำคัญหนึ่งของสังคม เมื่อศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบของความเป็นสถาบันทางศาสนา องค์ประกอบที่มีความสำคัญยิ่ง คือวัดและพระสงฆ์มีอิทธิพลและบทบาทต่อวิถีชีวิตของประชาชนมาก เพราะวัดและพระสงฆ์เป็นศูนย์รวมทางจิต ศีลธรรมและพฤติกรรมต่างๆ^๓ ซึ่งในอดีตพระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทโดยตรงในการให้ความรู้ และแนวทางปฏิบัติอันเป็นประโยชน์แก่การพัฒนาคุณภาพชีวิตแก่ประชาชนในชุมชน ส่งเสริมให้ประชาชนใช้หลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิตเพื่อเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้นและมีการพัฒนาต่อตนเองและผู้อื่น ให้มีความเป็นสัสสัมปทา (ความถึงพร้อมแห่งศีล)^๔ ทำให้ประชาชนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขได้ด้วยความสมัครสมานสามัคคี มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีเมตตาอารีต่อกัน ครั้นมาถึงปัจจุบัน เมื่อแนวโน้มของการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปอีก โดยหันมาเน้นการพัฒนาจิตใจและการพัฒนาด้านคนมากขึ้น ก็เป็นโอกาสที่พระสงฆ์ จะได้รื้อฟื้นบทบาทในการพัฒนาและบทบาทของผู้นำในการพัฒนาขึ้นใหม่ โดยปรับตัวปรับวิธีการและปรับบทบาทนั้นให้เข้ากับสภาพปัจจุบันการที่จะนำทางพัฒนาและรับบทบาทต่างๆ ในการพัฒนาให้ได้ผลดีจะต้องมีความเข้าใจอย่างชัดเจนเกี่ยวกับบทบาทที่เหมาะสม และขอบเขตของการดำเนินบทบาทของวัดและพระสงฆ์แล้ว สิ่งสำคัญก็คือ จะต้องมียุทธศาสตร์นำทาง สำหรับชี้แนวทางของการพัฒนาได้อย่างชัดเจน

สังคมชุมชนในเขตตำบลวังดิน อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี เป็นสังคมผสมผสานกึ่งเมืองกึ่งชนบท จึงยังต้องเผชิญกับปัญหาที่มากับความเปลี่ยนแปลงอย่างหลากหลายและรวดเร็ว เช่น ปัญหาความขัดแย้งของคนในชุมชน ปัญหาการติดยาเสพติด ปัญหาการแตกแยกของครอบครัว เป็นต้น เหล่านี้เป็นผลมาจาก ความเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาของสังคมได้มีการขยายตัวมากขึ้น ทำให้บทบาทของพระสงฆ์ในด้านการพัฒนาชุมชนมีความเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมบ้าง จากที่พระสงฆ์จะเป็นผู้นำในด้านการให้ความรู้ การปฏิบัติ และการเป็นผู้ระดมทุนทรัพย์ที่ใช้ในกิจการต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาโดยตรงจากประชาชน เปลี่ยนเป็นหน่วยงานที่มีความเกี่ยวข้องทั้งทางภาครัฐและภาคเอกชนเข้าร่วมดำเนินการด้วย เช่น โรงเรียน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นฯ ที่สำคัญการร่วมมือกันในการแก้ปัญหาในชุมชนยังไม่ค่อยมีการนำเอาหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ให้เห็นเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน การแก้ไขปัญหาจึงไม่ได้ผลเท่าที่ควรและเป็นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ ไม่ได้ทำให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนเท่าที่ควรจะเป็น

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในเขตตำบลวังดิน อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ในฐานะที่เป็นพระสงฆ์ผู้มีบทบาทในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอน และเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชน เพื่อที่จะสามารถนำองค์ความรู้ที่ได้ไปใช้ในการพัฒนาชุมชนอย่างจริงจัง จนสามารถนำมาแก้ไขปัญหาความทุกข์ที่เกิดขึ้น มีผลทำให้ชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสันติ มีความสุขทั้งทางกายและใจ และมีคุณภาพชีวิตที่สมบูรณ์

^๓ พินิจ ลาภธนานนท์, **บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท**, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๓๐.

^๔ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๔/๑๒. (สัมปทา หมายถึง ความถึงพร้อมแห่งศีล).

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑) เพื่อศึกษาบทบาทการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในเขตตำบลวังดิน อำเภอเมือง จังหวัดอุดรดิตถ์

๑.๒.๒) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่ใช้ในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในเขตตำบลวังดิน อำเภอเมือง จังหวัดอุดรดิตถ์

๑.๒.๓) เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในเขตตำบลวังดิน อำเภอเมือง จังหวัดอุดรดิตถ์

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

จากวัตถุประสงค์ดังกล่าวทำให้รู้ถึงปัญหาในการทำวิจัยดังต่อไปนี้

๑.๓.๑ การพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในเขตตำบลวังดิน อำเภอเมือง จังหวัดอุดรดิตถ์ ด้านสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม การศึกษา และสิ่งแวดล้อม เป็นอย่างไร

๑.๓.๒ หลักพุทธธรรมที่ใช้ในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในเขตตำบลวังดิน อำเภอเมือง จังหวัดอุดรดิตถ์ มีอะไรบ้าง

๑.๓.๓ การนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในเขตตำบลวังดิน อำเภอเมือง จังหวัดอุดรดิตถ์ เป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยเรื่องนี้มีขอบเขตขั้นตอนในการศึกษาด้านเนื้อหา ดังนี้

๑.๔.๑ เป็นการศึกษางานการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในเขตตำบลวังดิน อำเภอเมือง จังหวัดอุดรดิตถ์ โดยการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์เชิงลึกจากพระสงฆ์ที่มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ด้านสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม การศึกษา และสิ่งแวดล้อม

๑.๔.๒ เป็นการศึกษาหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องและสอดคล้องกับการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในเขตตำบลวังดิน อำเภอเมือง จังหวัดอุดรดิตถ์ โดยศึกษาค้นคว้าจากคัมภีร์พระไตรปิฎก เอกสาร ตำราวิชาการที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก

๑.๔.๓ เป็นการศึกษาการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในเขตตำบลวังดิน อำเภอเมือง จังหวัดอุดรดิตถ์ โดยศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร ตำราทางวิชาการที่เกี่ยวข้องและวิเคราะห์จากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก และศึกษาความพึงพอใจของประชาชนที่มีต่อการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในเขตตำบลวังดิน อำเภอเมือง จังหวัดอุดรดิตถ์ โดยการแจกแบบสอบถาม

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีคำจำกัดความของคำศัพท์ที่ใช้ในการวิจัยดังต่อไปนี้

การประยุกต์ หมายถึง การนำหลักพุทธธรรมไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์เป็นรูปธรรมในด้านต่าง ๆ โดยมีความสอดคล้องกับการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในเขตการปกครองตำบลวังดิน อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

หลักพุทธธรรม หมายถึง หลักคำสอนที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ และนำมาเผยแผ่สั่งสอนบุคคลที่มีปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก และเป็นหลักคำสอนที่เกี่ยวข้องกับงานพัฒนาชุมชน คือ

๑) สังคหัตถุ ๔ หมายถึง ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่ชนไว้ในหลักสามัคคี ๔ ประการ คือ

- (๑) ทาน คือ การให้ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกัน
- (๒) ปิยวาจา คือ วาจาไพเราะ เป็นการกล่าวคำพูดอ่อนหวาน เพื่อให้เกิดไมตรีและความรักใคร่นับถือ
- (๓) อัตถจริยา คือ การประพฤติประโยชน์ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์

(๔) สมานัตตตา คือ ทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ตลอดถึงวางตนเหมาะสมแก่ฐานะภาวะบุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรม

๒) ทิฐุธรรมิกัตถะประโยชน์ หมายถึง ประโยชน์ในปัจจุบัน ๔ อย่าง คือ

- (๑) อุภูฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่นในการประกอบกิจ
- (๒) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา
- (๓) กัลยาณมิตตตา ความมีเพื่อนเป็นคนดีไม่คบคนชั่ว
- (๔) สมชีวิตา ความเลี้ยงชีวิต ตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หาได้ไม่ให้เกิดความเสี่ยง

๓) อิทธิบาท หมายถึง บาทฐานแห่งความสำเร็จ ๔ ประการ คือ

- (๑) ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น
- (๒) วิริยะ ความพากเพียรในสิ่งนั้น
- (๓) จิตตะ ความเอาใจใส่ฝึกฝนในสิ่งนั้น
- (๔) วิมังสา ความหมั่นสอดส่องในเหตุผลของสิ่งนั้น

๔) พรหมวิหาร ๔ หมายถึง ธรรมของพรหมหรือของท่านผู้เป็นใหญ่ พรหมวิหารเป็นหลักธรรมสำหรับทุกคน มี ๔ อย่าง คือ

- (๑) เมตตา ความปรารถนาให้ผู้อื่นได้รับสุข
- (๒) กรุณา ความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์
- (๓) มุทิตา ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี
- (๔) อุเบกขา การรู้จักวางเฉย

๕) หลักสัมมาอาชีวะ หมายถึง การเลี้ยงชีพชอบ คือ การทำมาหากินด้วยอาชีพที่สุจริต

การพัฒนาชุมชน หมายถึง การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ในเขตตำบลวังดิน อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ใน ๕ ด้าน คือ

๑) **ด้านสังคม** หมายถึง การที่พระสงฆ์มีบทบาทในการพัฒนาชุมชนโดยการช่วยเหลือเกื้อกูลเพื่อให้สังคมได้รับความสงบสุข

๒) **ด้านเศรษฐกิจ** หมายถึง บทบาทของพระสงฆ์ในการสั่งสอนให้ประชาชนมีคุณธรรมจริยธรรม ในเรื่องการประหยัด ขยัน อดออม ส่งเสริมให้ประชาชนประกอบอาชีพสุจริต

๓) **ด้านวัฒนธรรม** หมายถึง พระสงฆ์มีบทบาทในการส่งเสริมให้ประชาชนร่วมปฏิบัติตามประเพณีงานบุญประจำเดือน และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๔) **ด้านการศึกษา** หมายถึง พระสงฆ์มีบทบาทในการส่งเสริมให้เยาวชนและประชาชนได้ศึกษาเล่าเรียนตามความเหมาะสม ทั้งด้านปริยัติธรรมและสามัญศึกษา

๕) **ด้านสิ่งแวดล้อม** หมายถึง พระสงฆ์ที่เข้าไปมีบทบาทสั่งสอนให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจ และร่วมกิจกรรมการพัฒนาในเรื่องป่าไม้ ไฟฟ้า ประปา แหล่งน้ำ ถนนและการจัดสภาพแวดล้อมในชุมชนที่เอื้อต่อการอยู่อาศัย

พระสงฆ์ หมายถึง พระสงฆ์ในเขตตำบลวังดิน อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ที่มีบทบาทในการพัฒนาชุมชนในระดับเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส

การมีส่วนร่วม หมายถึง การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์กับชุมชนในการร่วมมือ เพื่อพัฒนาชุมชนให้มีประสิทธิภาพ

ผู้นำชุมชน หมายถึง นายกองค์การบริหารส่วนตำบล สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้อำนวยการโรงเรียน ในเขตตำบลวังดิน อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับ

๑.๖.๑ ทำให้ทราบถึงการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในเขตตำบลวังดิน อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน

๑.๖.๒ ทำให้ทราบหลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชนที่พระสงฆ์ในเขตตำบลวังดิน อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

๑.๖.๓ ทำให้ทราบถึงการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในเขตตำบลวังดิน อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี